

พุทธจริยศาสตร์กับการพัฒนาพลเมืองผลิตภาพ

Buddhist Ethics and Productivity Citizen Development

พระทรงพล คุณพโล (ทิพย์คำ)

Phra Songpol Khunaphalo (Thipkam)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

พระปลัดรัชชชดล ยติโก (รุ่งเรืองดี)

Phrapalad Thatchadol Yatiko (Rungruengdee)

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

Corresponding Author, E-mail: songpoluk@gmail.com

บทคัดย่อ

พลเมืองผลิตภาพ หรือพลเมืองที่มีคุณภาพมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาประเทศ เพราะพลเมืองที่มีคุณภาพย่อมทำให้สังคมเข้มแข็งไปด้วย การพัฒนาพลเมืองผลิตภาพตามโดยบูรณาการเข้ากับหลักพุทธจริยศาสตร์ เป็นระบบการพัฒนาตนของพลเมืองแบบบูรณาการและมีดุลยภาพตามขั้นตอนที่มีไตรสิกขาเป็นแกนกลางในการพัฒนาพลเมืองสู่ความเป็นพลเมืองผลิตภาพ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งถือเป็นหลักใหญ่ของพระพุทธศาสนา ที่เป็นระบบและกระบวนการของการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีที่ครอบคลุมหลักการดำเนินชีวิตทั้งหมดของพลเมืองที่จะต้องพัฒนาสิ่งทั้งปวงไปพร้อมๆ กัน ทั้งทางด้านร่างกาย ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา อันเป็นทุกมุมของชีวิตของพลเมืองเพื่อพัฒนาตนเองให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ หรือพลเมืองผลิตภาพ และเป็นที่ยังประสงค์ของสังคมตามความเหมาะสมกับสถานการณ์แต่ละกรณีไป

คำสำคัญ : พุทธจริยศาสตร์, การพัฒนา, พลเมืองผลิตภาพ

Abstract

Productivity Citizen or quality citizens are very important and necessary in the development of the country. Because a quality citizen will make a strong society as well. Productivity citizen development by integrating with Buddhist ethics. An integrated citizen self-development system. and has

a balance in the steps of the three principles as the center of citizen development to wards productive citizenship, meditation and wisdom. Considered the main principle of Buddhism, System and process of developing good citizenship that encompasses all principles of citizen's life that must develop all at the same time, both in terms of Both physical, behavior, mental and wisdom Every corner the citizens of life to develop oneself to be complete human being and qualified citizen or productive citizens. and desirable to the society as appropriate situation.

Keywords : Buddhist ethics, Development, Productivity Citizen.

บทนำ

ปัจจุบันโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สืบเนื่องมาจากความเจริญทางเทคโนโลยีมีการสื่อสารความรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างไร้ขีดจำกัด การแข่งขันพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีรวมทั้งการแข่งขันทางการค้ามีค่านิยมทางวัตถุสูงมาก เกิดการเอาใจเปรียบซึ่งกันและกันมุ่งแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเองและพรรคพวกมากกว่าส่วนรวม ขาดการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมอย่างจริงจังและต่อเนื่องทำให้เกิดภาวะขาดสมดุลทั้งทางจิตใจ ส่งผลทำให้สังคมไทยมีปัญหาสลับซับซ้อนมากขึ้นเกิดปัญหาเพิ่มพูนหลายด้านทั้งปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมอันส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมากขึ้นก่อให้เกิดปัญหาทางด้านคุณธรรม จริยธรรม ระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ การคอร์รัปชันกันในทุกวงการ ปัญหาอาชญากรรมมากขึ้น ปัญหาการแพร่ขยายของติดยาเสพติดที่เพิ่มขึ้นในสังคมโดยลำดับ (กรมวิชาการ 2544 : 1)

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า พลเมืองมีความสำคัญอย่างมากในการสร้างชุมชน สังคมและประเทศชาติให้เข้มแข็งและมีความเจริญก้าวหน้าอย่างมีคุณภาพ หลายประเทศให้ความสำคัญอย่างมากกับการสร้างพลเมืองผ่านการศึกษ (Civic Education) ให้แก่คนในชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชนเพราะเด็กในวันนี้คือผู้ใหญ่ในวันข้างหน้าซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญอย่างมาก ในการสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่บ้านเมืองความเป็นพลเมืองจึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งในปัจจุบัน เพราะจะเป็นกำลังสำคัญในการสนับสนุนส่งเสริมให้บ้านเมืองเดินไปสู่ความก้าวหน้ามั่นคงและยั่งยืน ปัจจุบันความเป็นพลเมืองได้รับการ

พูดถึงมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างความเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ หรือพลเมืองผลิตภาพ (สถาบันพระปกเกล้า, 2558 : 3) แต่เนื่องจากสังคมคือกลุ่มคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมาอยู่ร่วมกัน ณ สถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งเป็นเวลานานตามสมควรทั้งนี้การมาอยู่ร่วมกันนั้นจะต้องมีระเบียบ กฎ กติกาเพื่อให้สมาชิกในสังคมได้ปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกันเพื่อให้สังคมมีความเรียบร้อย นอกจากนั้นสมาชิกในสังคมต้องมีวิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณีที่เหมือนหรือใกล้เคียงกันเพื่อให้สมาชิกในสังคมพัฒนาศักยภาพของตนเองตามกำลัง ดังนั้นสังคมแต่ละสังคมจึงมีเครื่องมือที่สำคัญได้แก่ กฎกติกาและวัฒนธรรม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข การมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมหรือเป็นหมู่คณะนั้นหากสมาชิกในสังคมปฏิบัติตามกฎกติกาที่วางไว้ และยึดกรอบความคิดที่มาจากการฝึกฝนพัฒนาจนกลายเป็นวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของคนจนประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้แบบมั่นคงและยั่งยืนบนฐานหลัก การและแนวคิดตามกฎหมายและวัฒนธรรมของสังคมสังคมนั้นก็เป็นสังคมที่มีความเข้มแข็งที่สมาชิกในสังคมที่มีความเข้มแข็งทั้งด้านกายภาพ และจิตภาพจึงถือได้ว่าสังคมนั้นมีความเป็นพลเมืองคือประชาชนทุกคนเป็นพลังแห่งแผ่นดิน เป็นสังคมที่ศิวิไลซ์มีความเจริญก้าวหน้า (บุญวัฒน์ บุญทะวงศ์, 2565 : 260)

ดังนั้นการพัฒนาสมาชิกในสังคมให้มีทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 เป็นมิติใหม่ ของทุกองค์กรในประเทศลงมาถึงระดับที่มีหน้าที่โดยตรงหรือที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่างก็ให้ความสำคัญ และร่วมมือกันวางแผนพัฒนาสมาชิกในสังคมอย่างเป็นระบบเพื่อให้สมาชิกในสังคมได้มีทักษะสำคัญและจำเป็นบนพื้นฐานของคุณธรรมจริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคมโลกเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพลโลก และร่วมมือกันสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์พัฒนาความเจริญในด้านต่างๆ ให้แก่สังคมทุกระดับตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติและโลก (สุคนธ์ สิ้นธพานนท์, 2558 : 6)

จากความสำคัญและความเป็นมาดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น การพัฒนาความเป็นพลเมืองจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งเพราะประชาชนเข้มแข็ง สังคมก็เข้มแข็ง สังคมเข้มแข็ง ประเทศก็เข้มแข็ง ประเทศเข้มแข็ง โลกก็เข้มแข็ง บทความนี้ต้องการนำเสนอพุทธจริยศาสตร์กับการพัฒนาความเป็นพลเมืองโดยจะนำเสนอความหมายและแนวคิดความเป็นพลเมือง เป้าหมายการพัฒนาความเป็นพลเมือง คุณลักษณะและแนวทางการพัฒนาพลเมืองผลิตภาพ

ความหมายและแนวคิดความเป็นพลเมืองผลิตภาพ

คำว่า “พลเมือง” (Citizen) และ “ความเป็นพลเมือง” (Citizenship) คำนี้มีเสน่ห์หรือมนต์ขลังที่เป็นที่ยอมรับของแทบทุกๆ ฝ่ายและแทบทุกหนทุกแห่ง (an almost international appeal) และแต่ละฝ่ายต่างแสวงหาประโยชน์จากคำๆ นี้ เพราะว่าคำนี้มีความหมายด้านบวกหลายอย่างทำให้เป็นที่น่าสนใจสำหรับมนุษย์แทบทุกคน เช่น ประโยชน์ในแง่ของการมีสิทธิที่จะได้รับบริการบางอย่างหรือผลประโยชน์บางอย่างจากรัฐการมีสิทธิที่จะได้ทำบางสิ่งอันจะมีผลต่อนโยบาย กฎหมาย (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2551: 2) ดังนั้นจึงต้องทำความเข้าใจความเป็นมาและความหมายของทั้ง 2 คำนี้ให้ตรงกันซึ่งผู้เขียนจะได้อธิบายดังต่อไปนี้

ความหมายของคำว่า “พลเมือง” (Citizen) หมายถึง หมู่คนที่หนึ่งของประเทศใดประเทศหนึ่ง คำว่า พลเมือง แปลว่า กำลังของเมือง หมายถึงคนทั้งหมดซึ่งเป็นกำลังของประเทศทั้งในทางเศรษฐกิจ การทหารและอำนาจต่อรองกับประเทศอื่นโดยพลเมืองจะมีฐานะเป็นเจ้าของประเทศ มีอิสรภาพในการเลือกวิถีชีวิตมีสิทธิเสรีภาพอย่างเสมอภาคกัน แต่ต้องคำนึงถึงสิทธิของเจ้าของประเทศคนอื่นด้วยควบคู่กับความรับผิดชอบต่อตนเองผู้อื่น และสังคมขณะที่คำว่า ประชาชน (People) จะหมายถึง พลเมือง สามัญชนทั่วๆ ไปหรือคนของประเทศคนที่รวมกันในฐานะเป็นชาติเป็นเจ้าของอำนาจ หรือคนที่ไม่ใช่ผู้ปกครอง (non-ruler) ส่วนคำว่าราษฎร (Subject) จะแปลว่า คนของรัฐ ที่เป็นพลเมืองของประเทศคนที่ยอมสยบต่ออำนาจ ตามความหมายเดิม หมายถึง สามัญชน คือคนที่ไม่ใช่ขุนนาง เช่น สังคมไทยสมัยโบราณประชาชนจะเป็นไพร่หรือทาสเกือบทั้งหมดพอมถึงช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการเปลี่ยนแปลงการบริหารราชการแผ่นดินครั้งใหญ่มีการเลิกทาสจึงทำให้ประชาชนกลายเป็นราษฎรที่ไม่ต้องรับใช้เจ้าขุนมูลนายและมีสถานะทางกฎหมายเทียบเท่ากันในความหมายคือ ผู้ที่ต้องเสียภาษีให้กับรัฐและต้องปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมืองเช่นเดียวเหมือนกันหมด (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2555 : 10) จากคำนิยามข้างต้น ธเนศวร์ เจริญเมือง ได้อธิบายความหมายของพลเมืองตามแนวคิดสมัยกรีกเอเธนส์โบราณในลักษณะที่โดยพิจารณาได้จาก 4 ประเด็น คือ

ประเด็นแรก คำว่า พลเมือง มีใช้คำที่อยู่อย่างโดดๆ แต่เป็นคำที่คู่กับคำว่าชุมชน การเมืองที่กรีกเรียกว่า Polis และคนปัจจุบันเรียกว่า รัฐ (State) พลเมืองเป็นสมาชิกของชุมชนการเมืองหรือรัฐซึ่งหมายความว่าที่ได้ก็ตามที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันมีการใช้อำนาจจัดการบริหารกิจกรรมต่างๆ ภายใน การเป็นคนจึงเท่ากับเป็นเรื่องการเมือง (To be hu-

man is to be political) หรืออีกอย่างหนึ่งก็คือ คนเป็นสัตว์การเมือง (Man is political animal) ความเป็นพลเมืองก็คือการเข้าร่วมส่วนในชุมชนการเมือง (Citizenship is participation in the affairs of polis) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือถ้าไม่มีพลเมืองก็ไม่มีชุมชนการเมืองหรือไม่มีรัฐ

ประเด็นที่สอง ว่าด้วยการมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะในสมัยกรีกยุคที่ประชาธิปไตยรุ่งเรืองในนครเอเธนส์พลเมืองมีสิทธิ (Rights) และภาระหน้าที่ หรือความรับผิดชอบ (Obligations) มีสิทธิที่จะเข้าร่วมประชุมกำหนดนโยบายและโครงการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนของตน ออกกฎหมายหรือข้อบังคับให้ทุกๆ คนปฏิบัติตามเลือกผู้แทนเข้าไปทำงานแทนในด้านนิติบัญญัติและบริหารและมีสิทธิที่จะออกความเห็นในเรื่องเหล่านั้นรวมทั้งเปลี่ยนแปลงแก้ไขสิ่งที่เคยตกลงกันไปแล้วส่วนภาระหน้าที่หรือความรับผิดชอบ ได้แก่ การเข้าประชุมเพื่อออกความเห็นในกิจการต่าง ๆ ของรัฐ การเสียภาษี การเป็นทหารป้องกันประเทศ การเป็นสมาชิกของคณะลูกขุนเพื่อตัดสินคดีความตลอดจนการส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียน เป็นต้น การใช้สิทธิปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ คือ การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ (Participation in public affairs) นั่นคือ พลเมืองเป็นผู้ที่ใช้สิทธิและปฏิบัติภาระหน้าที่เหล่านั้น

ประเด็นที่สาม ความเป็นพลเมืองตามแนวคิดของเพลโต จะต้องมียุทธธรรม นั่นคือมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์ (Having a keen desire to become a perfect citizen) การเป็นพลเมืองที่เอาการเอางานไม่ใช่เรื่องที่เกิดขึ้นอัตโนมัติ แต่เป็นเรื่องของการปลูกฝังหรือเกิดขึ้นจากการศึกษาเพื่อให้เกิดคุณธรรมในใจ ได้แก่ ความต้องการที่จะเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์

ประเด็นที่สี่ การเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์จำต้องรู้ทั้งวิธีการเป็นผู้ปกครอง (Ruler) และเป็นผู้ถูกปกครอง (Ruled) นั้นหมายความว่า ไม่มีผู้ใดยึดครองตำแหน่งหนึ่งตลอดชีวิต แต่จะต้องมีการผลัดเปลี่ยนกันเนื่องจากทุกคนเข้ามีส่วนร่วมทุกคนตัดสินใจร่วมกัน (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2548 : 9)

ดังนั้นนักวิชาการทั้งหลายได้ให้ความหมายของคำว่า พลเมือง ตามที่กล่าวมานั้น ผู้เขียนประมวลสรุป

ได้ว่า คำว่า “พลเมือง” มีความแตกต่างจากคำว่า “ประชาชน” และ “ราษฎร” ตรงที่ว่าพลเมืองจะแสดงออกถึงความกระตือรือร้นในการรักษาสิทธิต่างๆ ของตนรวมถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองและมีจิตสำนึกต่อส่วนรวมโดยการแสดงออกซึ่งสิทธิเสรีภาพในการ

แสดงความคิดเห็นดังนั้น พลเมืองจึงมีความหมายที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบของสมาชิกที่มีต่อสังคมและประเทศชาติต่างจากคำว่า ประชาชน และราษฎรที่มีลักษณะเป็นเพียงผู้รับคำสั่งทำตามผู้อื่น ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญจึงอยู่ที่การเปลี่ยนให้ประชาชนธรรมดาได้กลายเป็นพลเมืองที่มีสิทธิกำหนดทิศทางของชุมชน สังคม และประเทศชาติได้ด้วยตนเอง

พุทธจริยศาสตร์กับเป้าหมายการพัฒนาความเป็นพลเมืองผลิตภาพ

การพัฒนาตน คือ การทำให้เจริญขึ้นองงามหรือทำให้ดียิ่งขึ้นสำหรับเป้าหมายของการพัฒนาคน หรือการพัฒนาความเป็นพลเมืองผลิตภาพ ตามหลักพุทธจริยศาสตร์นั้น หากมองในแง่ของหลักพระพุทธศาสนาแล้วสรุปได้เป็น 3 ลักษณะ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2561 : 260-266) ได้แก่

1) การพัฒนาพฤติกรรม (ศีล) คือการแสดงออกทางด้านกายภาพหรือจิตของมนุษย์ที่สื่อออกด้านกายและวาจา พฤติกรรมที่ดีเป็นช่องทางให้จิตใจพัฒนาและช่วยทำให้ปัญญามีความงอกงามดังนั้น จึงควรฝึกฝนพัฒนาพฤติกรรมการแสดงออกทางกายได้แก่ การไม่เบียดเบียนทำร้ายกันแต่มีไมตรีต่อกันโดยเห็นว่าเรารักสุขเกลียดความทุกข์ฉันทใครคนและสัตว์อื่นๆ ก็รักสุขเกลียดทุกข์เหมือนกันจึงไม่เบียดเบียนกัน การไม่ทุจริตคดโกง การไม่แย่งชิงของของคนอื่นมาเป็นของตน และประกอบอาชีพสุจริตทำด้วยความขยันและการไม่ประพฤติดีประเวณีเนื่องจากตนมีคู่ครองแล้วแต่รู้จักระมัดระวังไม่ฟักใฝ่ในกามารมณ์เกินไป และพฤติกรรมทางวาจาได้แก่ ไม่พูดโกหก ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบคาย ไม่พูดเพื่อจ้อไร้เหตุผล

2) การพัฒนาจิตใจ (สมาธิ) ตามหลักพุทธปรัชญามนุษย์มีส่วนประกอบที่สำคัญ 2 ส่วน ได้แก่กายและใจ การพัฒนาพฤติกรรมดังกล่าวข้างต้นเป็นการพัฒนาส่วนกายภาพ ส่วนการพัฒนาอีกส่วนหนึ่งซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญในทัศนะพุทธปรัชญาก็คือการพัฒนาจิต จิตเป็นเจตจำนงเป็นตัวชี้เรื่อกำหนดพฤติกรรมและสภาพจิตที่พอใจมีความสุขก็ทำให้พฤติกรรมมีความมั่นคงปัญญาที่จะทำงานได้ผลและพัฒนาไปได้

3) การพัฒนาปัญญา (ปัญญา) ปัญญาหรือความรู้เป็นเครื่องมือในการพัฒนา กายและจิตดังกล่าวข้างต้น ดังนั้น ปัญญาจึงเป็นตัวแก้ปัญหาคือตัวจัดปรับทุกอย่างทั้ง พฤติกรรมและจิตใจให้ลงตัวพอดีและเป็นตัวนำไปสู่อิสรภาพและสันติสุข

จากเป้าหมายการพัฒนาความเป็นพลเมืองผลิตภาพดังกล่าวข้างต้น จึงสรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายสำคัญสำหรับการพัฒนาความเป็นพลเมืองหรือพัฒนาคนให้เข้มแข็งเป็น

พลเมืองที่มีคุณภาพ หรือเป็นพลเมืองผลิตภาพนั้นต้องพัฒนาทั้ง 3 ด้าน ได้แก่

1) ด้านสังคม คือ การพัฒนานตนเองให้เข้ากับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมให้มีความกลมกลืนสัมพันธ์กันด้วยการแสดงออกทางกาย และ วาจาให้เป็นมิตรกับผู้คนและสิ่งแวดล้อม เช่น การไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม การไม่ทำลายสิ่งมีชีวิตอื่น 2) ด้านจิต คือ พัฒนาความคิดของตนให้มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ และ สมรรถภาพสมควรที่จะดำเนินชีวิต 3) ด้านปัญญา คือ การพัฒนาปัญญาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจสรรพสิ่งตามความเป็นจริงเมื่อพัฒนาถึงจุดหนึ่ง มนุษย์ก็จะมีเสรีภาพทางจิตวิญญาณอย่างแท้จริง ดำเนินชีวิตอยู่อย่างไม่มีทุกข์

คุณลักษณะและแนวทางการพัฒนาพลเมืองผลิตภาพโดยบูรณาการเข้ากับหลักพุทธจริยศาสตร์

พุทธปรัชญามีแนวทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลลัพท์ได้แก่ หลักไตรสิกขา 3 ประการ คือ 1) อธิศีลสิกขา 2) อธิจิตตสิกขา 3) อธิปัญญาสิกขา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 87 : 312-314) หรือที่เรียกกันว่า ศีล สมาธิ และปัญญานั้นเอง

คุณลักษณะและแนวทางการพัฒนาพลเมืองผลิตภาพตามหลักพุทธจริยศาสตร์ จึงตั้งอยู่บนหลักไตรสิกขาหรือข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา 3 ประการ เพื่อฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญาให้เจริญยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (พระนิพนธ์) ซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2545 : 54 - 57) กล่าวคือ

1) ศีล คือ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง หมายถึง การฝึกอบรมในด้านความประพฤติระเบียบวินัยให้มีสุจริตทางกายวาจาและอาชีวะโดยสาระคือ การดำรงตนด้วยดีในสังคมรักษาระเบียบวินัยปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบทางสังคมให้ถูกต้องมีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีงามมีชีวิตที่เกื้อกูลเป็นประโยชน์ช่วยรักษาและส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่ตนมีส่วนช่วยสร้างสรรค์รักษาโดยเฉพาะในทางสังคมให้อยู่ในภาวะเอื้ออำนวยแก่การที่ทุกๆ คนจะสามารถดำเนินชีวิตที่ดีงามร่วมกัน

2) สมาธิ คือ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมจิตใจเพื่อให้เกิดคุณธรรม (การปลูกฝังคุณธรรม) สร้างเสริมคุณภาพจิต และรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนการสมาธิว่าโดยสาระคือ การพัฒนาคุณภาพจิต หรือการปรับปรุงจิตให้มีคุณภาพ และสมรรถภาพที่สูงซึ่งเอื้อแก่การมีชีวิตที่ดีงามและพร้อมที่จะใช้งานในทางปัญญาอย่างได้ผลดีที่สุด

3) ปัญญา คือ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง

หมายถึง การฝึกปรี้อปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จนถึงความหลุดพ้นมีจิตใจเป็นอิสระผ่องใสเบิกบานโดยสมบูรณ์โดยสาระคือ การมองดูรู้จักและเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามสภาพความเป็นจริง หรือรู้เท่าทันธรรมชาติของสังขารธรรมทั้งหลายที่ทำให้เป็นอยู่และทำการต่างๆ ด้วยปัญญา คือ รู้จักวางใจทำที่และปฏิบัติต่อโลกและชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสมมีความสัมพันธ์กับสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้องและใช้ปัญญาที่บริสุทธิ์ไม่เอนเอียงไม่มีกิเลสแอบแฝงคิดพิจารณาแก้ไขปัญหาต่างๆ ทำกิจทั้งหลายในทางที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2562 : 903)

ตามที่ได้อธิบายถึงคุณลักษณะและแนวทางการพัฒนาพลเมืองผลิตภาพสรุปได้ว่า พุทธปรัชญามีแนวทางการพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา เป็นการฝึกฝนพัฒนาด้านศีลสมาธิ ปัญญา คือการมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์การมีจิตที่มีศักยภาพ มีสมรรถภาพ และมีปัญญาแก้ปัญหาชีวิตได้เป็นการบูรณาการแนวทางการพัฒนามนุษย์ให้เข้ากับหลักวิถีปฏิบัติตนตามกติกาสังคม ปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือและการพัฒนามนุษย์ตามวิถีประชาธิปไตย เศรษฐกิจในเสรีภาพ เปิดใจกว้างยอมรับความเห็นที่แตกต่างจากตนไว้วางใจผู้อื่นมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ และวิจารณ์อย่างสร้างสรรค์

องค์ความรู้และนวัตกรรม

การพัฒนาพลเมืองผลิตภาพตามโดยบูรณาการเข้ากับหลักพุทธจริยศาสตร์ในที่นี้หมายถึง การพัฒนาตนให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสมในระดับที่ดีขึ้นกว่าเดิม คือ ไม่ใช่เพียงแต่การทำให้พฤติกรรมที่มีปัญหาหมดไปเท่านั้น แต่เพื่อประโยชน์ในการจัดการกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตให้มีประสิทธิภาพมากกว่าในอดีตเป็นการเตรียมตัวให้พร้อมเพื่อที่จะมีอิสระที่จะเลือกทำพฤติกรรมเพื่อสิ่งที่ดีที่สุดของตนโดยความสำคัญของการพัฒนาพลเมืองผลิตภาพตามโดยบูรณาการเข้ากับหลักพุทธจริยศาสตร์มีรายละเอียดที่สำคัญ คือ

1) เพื่อที่จะได้รู้จักตนเองตรงตามความเป็นจริงทั้งส่วนที่เป็นจุดอ่อน และจุดแข็งอันจะนำไปสู่การจัดการความรู้สึกที่ขัดแย้งภายในตัวบุคคลออกไปเพื่อก้าวไปสู่การยอมรับตนตามสภาพความเป็นจริง

2) เพื่อเตรียมความพร้อมที่จะปรับตัวไปในทางที่ดีขึ้นโดยสร้างคุณลักษณะที่มีประโยชน์ และลดหรือขจัดคุณลักษณะที่เป็นโทษกับชีวิตและสังคม ทั้งนี้ต้องเป็นการกระทำด้วยความสมัครใจเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขในสังคม

3) เพื่อวางแนวทางในการที่จะพัฒนาชีวิตไปสู่เป้าหมายที่ต้องการได้อย่างเป็น

ระบบและมีคุณภาพ คือการสร้างสำนึกพลเมืองที่รู้จักบทบาทหน้าที่ สิทธิ เสรีภาพ และ ความรับผิดชอบในฐานะพลเมืองดีของชุมชน สังคม

กล่าวโดยสรุปแล้ว การพัฒนาพลเมืองผลิตภาพตามโดยบูรณาการเข้ากับหลัก พุทธจริยศาสตร์มีความสำคัญต่อตัวของบุคคลและต่อสังคมส่วนรวม โดยเฉพาะการได้รับ การพัฒนาทั้งร่างกาย พฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญาจะเป็นแนวทางทำให้พลเมืองดำรง ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุขทั้งยังเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ กล่าวคือ การพัฒนาตนให้ก้าว ไปสู่ความเป็นพลเมืองผลิตภาพที่รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนย่อมจะเป็นหนทางหนึ่งที่จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ

สรุป

พลเมืองผลิตภาพ หรือพลเมืองที่มีคุณภาพในพระพุทธศาสนามุ่งที่เป้าหมายของ การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นสำคัญ คือ เน้นไปที่หลักของการประพฤติปฏิบัติทางจริยธรรม หรือคุณธรรมอันเป็นคุณสมบัติพื้นฐานของการเป็นคนดีตามแนวทางและกระบวนการทาง พุทธจริยศาสตร์ในการรักษาระเบียบทางกาย วาจา และใจให้ปราศจากกิเลสอันได้แก่ ความ โลก ความโกรธ ความหลง เพื่อควบคุมพฤติกรรมของพลเมืองหรือที่เรียกว่าความมีอารยะ เป็นเครื่องกำกับให้อยู่ในระเบียบเป็นบรรทัดฐานเดียวกันเพื่อการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม โดยมีมาตรฐานการปฏิบัติตั้งแต่ระดับศีล ซึ่งเป็นหลักทั่วไปสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพื่อให้เกิดความสงบสุขในการอยู่ร่วมกันในสังคมไปจนถึงหลักคำสอนที่เป็นคุณธรรมระดับ สูง เพื่อยกระดับจิตใจของพลเมืองให้ก้าวไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดคือความเป็นอริยชน (ความ เป็นพลเมืองผลิตภาพ หรือพลเมืองที่มีคุณภาพ) จะเห็นได้ว่า การพัฒนาความเป็นพลเมือง ผลิตภาพทางพุทธจริยศาสตร์ในมุมมองพุทธศาสนามีแนวทางการพัฒนาตนของพลเมือง แบบบูรณาการ และมีคุณภาพตามขั้นตอนที่มีไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นแกน กลางถือเป็นหลักใหญ่และเป็นหลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนาเป็นระบบและเป็นกระ บวนการของการพัฒนาความเป็นพลเมืองผลิตภาพ ที่ครอบคลุมหลักการดำเนินชีวิตทั้งหมด ของพลเมืองที่จะต้องพัฒนาสิ่งทั้งปวงไปพร้อมๆ กัน ทั้งทางด้านกาย พฤติกรรม (ศีล) จิตใจ และปัญญา อันเป็นทุกมุมของชีวิตของพลเมืองเพื่อพัฒนาตนเองให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็น พลเมืองที่มีคุณภาพหรือพลเมืองผลิตภาพ และเป็นที่ยังประสงค์ของสังคมตามความเหมาะสมกับสถานการณ์แต่ละกรณีไป

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2544). **คู่มือกระบวนการเรียนรู้หน้าที่พลเมือง ศีลธรรม ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ธเนศวร์ เจริญเมือง. (2548). **แนวคิดที่ว่าด้วยความเป็นพลเมือง**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คลังวิชา สถาบันพระปกเกล้า.
- _____. (2551). **พลเมืองที่เข้มแข็ง**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิชา สำนักงานวิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญวัฒน์ บุญทะวงศ์. (2565). พุทธจริยศาสตร์กับการพัฒนาพลเมืองที่เข้มแข็ง : **วารสารมจร. อุดลปริทรรศน์** 7 (2), 260. 259-268.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2545) **หลักแม่บทของการพัฒนาตน**. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2562). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 53. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, (ป.อ.ปยุตฺโต). (2561). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ 21 นครปฐม : วัดญาณเวศกวัน.
- สุคนธ์ สินธพานนท์. (2558). **การจัดการเรียนรู้ของครูยุคใหม่เพื่อพัฒนาทักษะผู้เรียนในศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2555). **พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร
- สำนักงานส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง. สถาบันพระปกเกล้า. (2558). **การสร้างสำนึกพลเมือง**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมดาเพรสจำกัด.